

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نهادهای و اقتصاد دانش بنیان با رویکرد اقتصاد مقاومتی

دکتر ابوالفضل شاه آبادی (استاد دانشگاه الزهراء)

دکتر مهدی جعفری (دکتری اقتصاد دانشگاه مفید)

دکتر وحید امیدي (مدرس دانشگاه)

سر شناسه	شاه آبادی، ابوالفضل، ۱۳۴۷.
عنوان و پدیدآور	نهادها و اقتصاد دانش بنیان با رویکرد اقتصاد مقاومتی/ تألیف: دکتر ابوالفضل شاه آبادی؛ دکتر مهدی جعفری؛ دکتر وحید امیدی
مشخصات نشر	تهران، نور علم.
مشخصات ظاهری	۲۳۵ص. نمودار، جدول.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۱۱-۳
موضوع	اقتصاد نهادی.
موضوع	اقتصاد دانش بنیان.
موضوع	اقتصاد مقاومتی.
شناسه افزوده	جعفری، مهدی؛ ۱۳۶۳، مولف.
شناسه افزوده	امیدی، وحید؛ ۱۳۶۶، مولف.
رده بندی کنگره	۱۳۹۸ ۹۹ش / ۳۰/۲ HD
رده بندی دیویی	۶۵۸/۵

نشر نور علم: تهران - خ انقلاب - خ منیری جاوید (اردیبهشت) - پ ۱۴ - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۹۴ و ۶۶۴۰۵۸۸۰
 noreelm@yahoo.com ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ فروشگاه: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

عنوان: نهادها و اقتصاد دانش بنیان با رویکرد اقتصاد مقاومتی

تألیف: دکتر ابوالفضل شاه آبادی؛ دکتر مهدی جعفری؛ دکتر وحید امیدی

ناشر: نور علم

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۹-۳۱۱-۳

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

چاپ و صحافی: نصر

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با
 ۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می شود.

فهرست مطالب

۱۵	 مقدمه
۱۹	 فصل اول: مفهوم نهاد و شرایط نهادی در ایران
۲۰	 ۱-۱ مقدمه
۲۰	 ۲-۱ مفهوم نهاد
۲۳	 ۳-۱ دسته‌بندی نهادها
۲۶	 ۴-۱ شاخص‌های نهادی
۲۶	 ۱-۴-۱ شاخص جهانی حکمرانی
۲۸	 ۲-۴-۱ شاخص راهنمای ریسک کشوری (ICRG)
۳۰	 ۳-۴-۱ شاخص سنجش فساد
۳۲	 ۴-۴-۱ شاخص انجام کسب و کار
۳۴	 ۵-۴-۱ آزادی اقتصادی
۳۵	 ۶-۴-۱ بنیاد هریتیج
۳۶	 ۷-۴-۱ بنیاد فریزر
۳۷	 ۵-۱ شرایط نهادی در اقتصاد ایران
۳۷	 ۱-۵-۱ شاخص جهانی حکمرانی
۴۱	 ۲-۵-۱ شاخص سنجش فساد
۴۴	 ۳-۵-۱ شاخص انجام کسب و کار

۵-۵-۱	شاخص راهنمای ریسک کشوری (ICRG).....	۵۲
۵۷	فصل دوم: تعاریف و ابعاد اقتصاد دانش بنیان	
۵۸	۱-۲ مقدمه.....	۵۸
۵۸	۲-۲ مفهوم اقتصاد دانش بنیان.....	۵۸
۵۹	ویژگی کالای دانش.....	۵۹
۶۰	بازار دانش.....	۶۰
۶۲	رشد دانش.....	۶۲
۶۵	دانش و رشد اقتصادی.....	۶۵
۶۷	دانش و مسئله تراز تجاری.....	۶۷
۶۸	دانش و مسئله کوزنتس.....	۶۸
۶۸	دانش و توسعه انسانی.....	۶۸
۶۹	واقعیات آماری اقتصاد دانش بنیان از بعد نهاده و ستاده.....	۶۹
۷۰	نهاده‌های اقتصاد دانش بنیان.....	۷۰
۷۱	شاخص جهانی نوآوری.....	۷۱
۷۲	اجزای زیر شاخص ورودی نوآوری.....	۷۲
۷۳	اجزای زیر شاخص خروجی نوآوری.....	۷۳
۷۴	مقایسه آماری شاخص جهانی نوآوری.....	۷۴
۸۲	نهاده‌های نوآوری.....	۸۲
۸۴	ستاده‌های نوآوری.....	۸۴
۸۷	کارآفرینی.....	۸۷
۹۱	سرمایه انسانی.....	۹۱
۹۲	منابع کسب سرمایه انسانی.....	۹۲
۹۵	تحقیق و توسعه.....	۹۵

۹۸	 ستاده‌های اقتصاد دانش بنیان
۹۸	 رشد اقتصادی
۱۰۱	 سهم رشد بهره‌وری کل عوامل در رشد اقتصادی
۱۰۴	 سهم کشور از تجارت جهانی
۱۰۷	 صادرات محصولات با فناوری بالا
۱۰۹	 جمع‌بندی
۱۱۱	فصل سوم: مفهوم اقتصاد مقاومتی
۱۱۲	 ۱-۳ مقدمه
۱۱۲	 تاریخچه اقتصاد مقاومتی
۱۱۳	 انعطاف‌پذیری یا تاب‌آوری اقتصادی:
۱۱۵	 تعریف اقتصاد مقاومتی
۱۲۰	 آسیب‌پذیری اقتصاد ایران
۱۲۰	 الف) تهدیدات خارجی
۱۲۲	 ب) مشکلات داخلی
۱۲۳	 ج) حوادث غیر مترقبه و بلایای طبیعی
۱۲۳	 شاخص‌های اقتصاد مقاومتی
۱۲۳	 پیشینه شاخص‌های اقتصاد مقاومتی
۱۲۴	 شاخص‌های آسیب‌پذیری
۱۲۴	 شاخص آسیب‌پذیری کمیته سیاست‌های توسعه سازمان ملل متحد
۱۲۵	 شاخص آسیب‌پذیری بریگوگلیو
۱۲۶	 شاخص‌های تاب‌آوری
۱۲۷	 اندازه‌گیری تاب‌آوری در سطح ملی

۱۲۷.....	شاخص تابآوری بریگوگلیو و همکاران
۱۳۰.....	شاخص تابآوری بورمن و همکاران
۱۳۵.....	شاخص آژانس توسعه بین المللی آمریکا
۱۳۶.....	شاخص تابآوری مجمع جهانی اقتصاد
۱۳۶.....	شاخص تابآوری جهانی FM
۱۴۳.....	شاخص تابآوری آنگیون و باتس
۱۴۶.....	شاخص های اقتصاد مقاومتی داخلی
۱۷۵.....	جمع بندی
۱۷۵.....	الف) شاخص های ظرفیت ساز
۱۷۷.....	ب) شاخص های تدارکات ساختاری
۱۷۹.....	فصل چهارم: اقتصاد مقاومتی به مثابه اقتصاد دانش بنیان
۱۸۰.....	مقدمه
۱۸۰.....	اقتصاد دانش بنیان و اقتصاد مقاومتی
۱۸۱.....	تاثیر اقتصاد دانش بنیان بر سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
۱۸۱.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش بهره وری کل عوامل تولید
۱۸۳.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان
۱۸۷.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در کنترل تورم
۱۸۸.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش رقابت پذیری
۱۸۹.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن
۱۹۰.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در تأمین امنیت غذا و درمان
۱۹۲.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در توسعه نظام مالی
۱۹۳.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در منطقی سازی اندازه دولت
۱۹۴.....	نقش اقتصاد دانش بنیان در اصلاح نظام درآمدی دولت

نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش سهم سرمایه انسانی در زنجیره تولید.....	۱۹۵
نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش مشارکت آحاد مردم.....	۱۹۶
نقش اقتصاد دانش بنیان در اصلاح الگوی مصرف.....	۱۹۶
نقش اقتصاد دانش بنیان در توسعه حوزه عمل مناطق آزاد.....	۱۹۷
نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش ذخایر نفت و گاز کشور.....	۱۹۷
نقش اقتصاد دانش بنیان در افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز.....	۱۹۷
جمع بندی.....	۱۹۸
فصل پنجم: اثرگذاری نهادها بر اقتصاد دانش بنیان.....	۱۹۹
مقدمه.....	۲۰۰
اثرگذاری نهادها بر اقتصاد دانش بنیان.....	۲۰۰
تأثیر شاخص های نهادی بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان.....	۲۱۰
تأثیر شاخص حکمرانی بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان.....	۲۱۰
تأثیر شاخص ریسک بین المللی کشوری (ICRG) بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان.....	۲۱۴
تأثیر ریسک سیاسی بر بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان (کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه، سرمایه انسانی).....	۲۱۴
۲-۵-۲-۳ تأثیر ریسک اقتصادی بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان (کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه، سرمایه انسانی).....	۲۱۶
۳-۵-۲-۳ تأثیر ریسک مالی بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان (کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه، سرمایه انسانی).....	۲۱۷
تأثیر شاخص فضای کسب و کار بر نهادهای اقتصاد دانش بنیان (کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه، بهبود کیفیت سرمایه انسانی).....	۲۱۹

تاثیر شاخص آزادی اقتصادی بر نهاده‌های اقتصاد دانش بنیان (کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه، بهبود کیفیت سرمایه انسانی)	۲۲۰
جمع بندی	۲۲۳
منابع و مأخذ	۲۲۵

مقدمه

اقتصاد ایران با موضوع تحریم بیگانه نیست و در برهه‌هایی از تاریخ پرفرازونشیب خود با این پدیده دست‌به‌گریبان بوده است. همانطور که کاتوزیان (۱۳۹۳) بیان می‌کند، اولین تحریم اعمال‌شده بر ایران به زمان دولت مصدق بازمی‌گردد. بعد از ملی شدن صنعت نفت، انگلیس اقدام به محاصره اقتصادی ایران نموده و دولت‌ها و کمپانی‌های خارجی نیز از خرید نفت ایران، حتی با ۵۰ درصد تخفیف، سر باز زدند. البته بنا بر آنچه شوکت (۱۳۸۶) بیان می‌کند، می‌توان تاریخ تحریم را تا سال ۱۳۰۰ و صادرات قوام‌السلطنه به عقب بازگرداند. واقعه‌ای که در آن دولت بریتانیا وام به دولت از سوی بانک شاهنشاهی را منع کرد. بعد از پیروزی انقلاب سال ۱۳۵۷ ایران و اشغال سفارت آمریکا توسط دانشجویان خط امام، تحریم‌ها علیه ایران مجدداً آغاز شد و تا به امروز ادامه یافت، به‌طوری‌که حکومت جمهوری اسلامی ایران هیچ زمانی را بدون تحریم به سر نبرده است. در چنین شرایطی قدر مسلم است که اقتصاد ایران بیش از هر کشور دیگری نیازمند پرداختن به مقاوم‌سازی اقتصاد خویش است. اما آنچه در این گزاره سهل و ممتنع جلوه می‌کند مفهوم مقاوم‌سازی است. این واژه در ابتدای امر به صورتی بدیهی به نظر می‌رسد. گویی هر کس با مشاهده آن به کنه معنا و مفهوم پی می‌برد. اما با آغاز تلاش در تصریح معنای مقاوم‌سازی دشواری‌ها آغاز می‌شود. این موضوع را می‌توان در طیف گسترده‌ای از کتب و مقالاتی که در تلاش برای تدقیق این مفهوم نگاشته شده‌اند نیز مشاهده کرد. با توجه به انواع مخاطرات داخلی و خارجی و تاثیر ویرانگر آنها بر اقتصاد کشورها، لزوم توجه به رویکردی که تاثیر این مخاطرات بر اقتصاد را کاهش دهد ضروری است. در ادبیات اقتصادی، این رویکرد با مفاهیم آسیب‌پذیری، تاب‌آوری، شکننده نبودن اقتصاد و غیره مطرح می‌شود. در جمهوری اسلامی ایران این رویکرد توسط مقام معظم رهبری با عنوان اقتصاد مقاومتی معرفی شده است. به طور کلی اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که بتواند در برابر تکانه‌های داخلی و خارجی مقاومت نماید و اقتصاد را مجدداً به تعادل حتی با سرعت بیشتر بازگرداند. اما نباید از خاطر دور نگاه داشت که همه طرفین بر این امر مشترک‌اند که مقاوم‌سازی باید معنای اتکا به درون و تعامل با برون را در خود داشته

باشد. این موضوع لزوم ارائه تعریفی از اقتصاد مقاوم را ایجاب می‌کند که بتواند در چنین ساحتی زیسته و در مقابل خواست نحله‌های فکری مختلف انعطاف‌پذیری لازم را داشته باشد. انعطاف‌پذیری تعریف اقتصاد مقاوم از آن‌روی واجد اهمیت است که می‌تواند به‌عنوان دستمایه تحقیقات بیشتر قرار گیرد، فارغ از اینکه چه کسی و با چه شیوه تفکری به آن می‌نگرد. لزوم چنین تعریفی نویسندگان را بر آن داشت که موضوع اقتصاد مقاومتی را در بستر اقتصاد دانش بنیان، که توافقی عمومی پیرامون آن وجود دارد، موردبررسی قرار دهند. ادامه مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده نشان داد که اقتصاد مقاومتی را می‌توان خلف صادق اقتصاد دانش بنیان محسوب داشته و بدون ورود به مباحثات بیهوده پیرامون برخی جنبه‌های فرعی به بررسی ابعاد گوناگون موضوع پرداخت.

تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند ظرفیت‌سازی و تدارکات ساختاری است. بدین منظور ابتدا بایستی در اقتصاد ظرفیت‌سازی کرد که ظرفیت‌سازی اقتصاد و افزایش مولد بودن اقتصاد از طریق اقتصاد دانش بنیان تحقق می‌یابد. یعنی اقتصادی که به سمت افزایش کارآفرینی، نوآوری، تحقیق و توسعه و سرمایه انسانی گام برمی‌دارد در واقع خود را در برابر تکانه‌های داخلی و خارجی واکنش می‌کند و تاب‌آوری آن در برابر این شوک‌ها افزایش می‌یابد.

ظرفیت‌سازی نیاز به ایجاد بستری برای تحقق اقتصاد دانش بنیان است که این بسترسازی از طریق بهبود کیفیت نهادها فراهم می‌گردد و نهایتاً با بهبود کیفیت نهادها، اقتصاد دانش بنیان و به تبع آن اقتصاد مقاومتی محقق می‌شود. حرکت به سوی اقتصاد مقاومتی نیازمند الزاماتی است که این الزامات در حرکت اقتصاد به سوی اقتصاد دانش بنیان خلاصه می‌شود. به عبارت دیگر، حرکت اقتصاد به سوی اقتصاد دانش بنیان نقشه راه تحقق اقتصاد مقاومتی است. اما استقرار اقتصاد دانش بنیان خود نیازمند بهبود کیفیت نهادهاست و از سوی دیگر حرکت اقتصاد به سوی اقتصاد دانش بنیان نیازمند ایجاد نهادهایی جدید برای گسترش آن است. نهادها در تسهیل مسیر اقتصادی کشور برای رسیدن به اقتصاد دانش بنیان به منظور تحقق اقتصاد مقاومتی نقش مهمی دارند. بدین منظور نویسندگان این کتاب سعی دارند نقش نهادها را بر اقتصاد دانش بنیان بررسی نمایند.

کتاب حاضر در بردارنده مطالبی پیرامون نهادها، اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش بنیان است و سعی شده تا پاسخگوی نیازهای تحقیقی سیاست‌گذاران، قانون‌گذاران، دانشجویان و اساتید باشد. مباحث این کتاب در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل اول به تعریف نهاد و شرایط نهادی پرداخته

شده است. در فصل دوم به مفاهیم، تعاریف و اقتصاد دانش‌بنیان پرداخته شده است و واقعیات آماری اقتصاد دانش‌بنیان از بعد نهاده و ستاده ارائه شده است. در فصل سوم به تعریف اقتصاد مقاومتی و شاخص‌های آن پرداخته شده است. در فصل چهارم به ارتباط اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان پرداخته شده و نهایتاً در فصل پنجم به اثرگذاری نهادها بر اقتصاد دانش‌بنیان اشاره شده است. در ادامه از زحمات دوستان به ویژه خانم راضیه داوری کیش که در گردآوری کتاب ما را یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌نمایم همچنین از نظرات کارشناسان برای تقویت مباحث کتاب استقبال می‌نمایم.

دکتر ابوالفضل شاه‌آبادی، استاد دانشگاه الزهرا

shahabadia@gmail.com

دکتر مهدی جعفری، دکتری اقتصاد دانشگاه مفید

mahdi.jfr@gmail.com

دکتر وحید امید، مدرس دانشگاه

vahidomidi.eco@gmail.com

www.ketab.ir